[א]כאן במקדש כאן בגבולין א"ר אמי ערבה צריכה שיעור [ב]ואינה ניטלת אלא בפני עצמה [ג]ואין אדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב כיון דאמר מר אינה ניטלת אלא בפני עצמה פשיטא דאין אדם יוצא בערבה שבלולב [ד]מהו דתימא הני מילי היכא דלא אגבהיה והדר אגבהיה אבל אגבהיה והדר אגבהיה אימא לא קמ"ל ורב חסדא א"ר יצחק אדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב (א)(בי"ט הראשון של חג) וכמה שיעורה אמר רב נחמן ג' בדי עלין לחין ורב ששת אמר אפילו עלה אחד ובד אחד עלה אחד ובד אחד ס"ד אלא אימא [ה]אפילו [ו]עלה אחד בבד אחד אמר איבו הוה קאימנא קמיה דר"א בר צדוק ואייתי ההוא גברא ערבה קמיה [ז]שקיל חביט חביט ולא בריך קסבר מנהג נביאים הוא איבו וחזקיה בני ברתיה דרב אייתו ערבה לקמיה דרב חביט חביט ולא בריך קא סבר מנהג נביאים הוא אמר איבו הוה קאימנא קמיה דרבי אלעזר בר צדוק אתא לקמיה ההוא גברא א"ל קרייתא אית לי כרמיא אית לי זיתיא אית לי ואתו בני קרייתא ומקשקשין בכרמיא ואוכלין בזיתיא אריך או לא אריך א"ל [ח]לא אריך הוה קא שביק ליה ואזיל אמר כדו הויתי דיירי בארעא הדא מ' שנין ולא חמיתי בר אינש מהלך בארחן דתקנן כדין הדר ואתי וא"ל מאי מיעבד א"ל אפקר זיתיא לחשוכיא ותן פריטיא לקשקושי כרמים [ט]וקשקושי מי שרי והא תניא [ו]והשביעית תשמטנה ונטשתה תשמטנה מלקשקש ונטשתה מלסקל [י]אמר רב עוקבא בר חמא תרי קשקושי הוו חד סתומי פילי וחד אברויי אילני [ה]אברויי אילני אסור סתומי פילי שרי אמר איבו משום רבי אלעזר בר צדוק [מ]אל יהלך אדם בערבי שבתות יותר מג' פרסאות אמר רב כהנא לא אמרן אלא לביתיה אבל לאושפיזיה אמאי דנקיט סמיך ואיכא דאמרי אמר רב כהנא [ל]לא נצרכא אלא אפי' לביתיה אמר רב כהנא בדידי הוה עובדא ואפילו כסא דהרסנא לא אשכחי: מצות לולב כיצד: תני תנא קמיה דרב [ה]נחמן סודרין על גג האיצטבא א"ל וכי

במקדש. הלכה למשה מסיני: **בגבולי'.** יסוד נביאים: **ערבה צריכה שיעור.** לקמן מפרש שיעורה: **אינה ניטלת אלא בפני עצמה.** אין דבר אחר נאגד עמה דמוכח שהיא מצוה: **אבל היכא דאגבהיה.** לשם נטילת לולב והדר אגבהיה לשם ערבה אימא ליפוק בה דאיכא הוכחה טובא: **וכמה שיעור'.** דאמרן לעיל צריכה שיעור: **שלשה בדי.** שיש בכל אחד עלין לחין: **עלה אחד ובד אחד ס"ד.** עלה משמע בלא בד ובד בלא עלה ומאי לקיחה בעלה בלא בד הא לא מינכר: **עלה אחד בבד אחד.** בד אחד ובו עלה אחד ודיו. וכי אמרינן לעיל (דף לב:) ג' טפחים לגבי לולב הוא דאמרינן שתהא ערבה ארוכה שלשה טפחים אבל ערבה שהיו מקיפין בה בפני עצמה כל דהו סגי והשתא נהגו להביא מורביות ענפים ארוכים ויפים שמנכרא מצוה בענין יפה: **איבו.** אבוה דרב: **חביט חביט.** לשון ניענוע: **מנהג נביאים הוא.** בגבולין ולא יסוד נביאים הלכך אינה צריכה ברכה: **קרייתא אית לי.** כפרים ויושביהם: **ומקשקשין בכרמיא.** עודרין את הכרמים בשביעית: **ואכלי זיתיא.** בשכר חפירת הכרמים ואינן מפקירין לעניים: **אריך או לא אריך.** טוב לעשות כן או לא. אריך לשון דבר הגון ובעזרא (ד) יש לו דומה וערות מלכא לא אריך לנא למיחזי: **א"ל לא אריך.** לפי שאתה פורע פעולתם מפירות שביעי' והתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה אבל הקשקוש מותר כדלקמן: **א"ר אלעזר בר צדוק כדו הויתי דאיר.** כבר עברו מ' שנה שאני דר בארץ הזאת: **ולא חמיסי בר אינש.** לא ראיתי בן אדם: **דמהלך באורחא דתקנן כדין.** שמהלך בדרך ישר כאדם זה: **אפקר זיתיא לחשוכיא.** לעניים: **והב פריטיא.** ותן פרוטות מכיסך לקשקש הכרמים: **ומי שרי.** קשקוש בשביעית: **מלסקל.** להשליך אבנים לחוץ: **סתומי פילי.** שהשרשים מגולים וצריך לכסותם שלא ייבש האילן ואוקומי אילני הוא שלא ימות ואינו עושה להשביחן אלא לקיימן שרי: **פילי.** בקעים: **וחד אברויי אילני.** כמו *וברא אותם בחרבותם (יחזקאל כג) לנקוב העפר שעל השרשים ולהזיז שיהא רך ותיחוח והאילן משביח כך שמעתי. לישנא אחרינא להבריא את האילן ולהשביחו: **לא יהלך כו'.** אלא ישבות לו בעוד יום גדול ויכין לו סעודת שבת: **אלא לביתיה.** שהולך לביתו והם אינם יודעים שיבא היום ואין מכינים לצורכו והוא כועס עליהם: **אבל לאושפיזיה אמאי דנקט סמיך.** אינו סומך על בני הבית ונושא עמו סעודתו ועל מה שבידו נסמך: **אפי' לביתו.** דמה שמוצא אם מעט אם רב שלו הוא אעפ"כ לא יהלך וכ"ש לאושפיזיה שלא ימצא כלום: **כסא דהרסנא.** סעודה מועטת דגים קטנים מטוגנין בקמח בשומן שלהן: **על גג האצטבא.** הוה תני תנא קמיה:

כאן במקדש כאן בגבולין. במקדש הלכה למשה מסיני בגבולין פליגי דר' יוחנן אמר יסוד נביאים ור' יהושע בן לוי אמר מנהג נביאים ופי' בקונט' דנפקא מינה דאי תקנה היא בעיא ברכה ואי מנהגא לא בעיא דליכא למימר וצונו דמנהג בעלמא שהנהיגו העם ואפי' בכלל לא תסור ליתיה וכן אמרי' בסמוך חביט חביט ולא בריך קסבר מנהג נביאים הוא ויש מדקדקין מתוך כך דלא מברכין אהלל דר"ח שאינו אלא מנהג בעלמא כדמוכח פ' בתרא דתענית (דף כח: ושם) רב איקלע לבבל חזי דקרו הלל בר"ח סבר לאפסוקינהו שמע דקא מדלגי ואזלי אמר ש"מ מנהג אבותיהם בידיהם והא דקאמר רבי יוחנן התם י"ח יום יחיד גומר את ההלל בהן ובגולה כ"א יום לא משום דליהוי אחריני תקנה שיהו קורין בדילוג אלא יחיד גומר היינו כמו יחיד קורא דאורחיה דהש"ס דמשתעי הכי כי ההיא דתניא פ"ק דברכות (דף ט: ושם) וותיקין [ו]היו גומרין אותו עם הנץ החמה ור"ת אומר דאין ראיה מערבה להלל דערבה אינה אלא טלטול וכיון דלאו תקנתא היא אלא מנהגא לא חשיבא למיקבע לה ברכה אבל קריאת ההלל לא גרע מקורא בתורה ודכוותיה אשכחן דמברכין אשני ימים טובים של גליות ואינו אלא מנהג בעלמא כדאיתא פ"ק דביצה (דף ד:) (א) ומיהו אין מזה ראיה דהא טעמא דאין מברכין אערבה למ"ד מנהג נביאים משום דלא אפשר לומר וצונו *וב' ימים טובים של גליות אין בהם וצונו אלא קידוש להזכרת היום בתפלה וברכת המזון ואי משום דמברכין אתקיעת שופר בי"ט שני של ר"ה הנהו תקנתא ניהו וחמירי מב' ימים טובים של גליות לענין ביצה קדושה אחת ניהו כדמוכח בפ"ק דביצה (דף ד:) הזהרו במנהג אבותיכם בידיכם ועוד מדקדק ר"ת ממסכת ברכות פרק היה קורא (דף יד.) דמייתי ראיה דאין מפסיקין בהלל מרב בר שבא דאיקלע לבי דרבינא בימים שאין היחיד גומר בהן את ההלל ולא אפסיק ומשני שאני רב בר שבא דלא חשיב עליה דרבינא ואם אין מברכין עליו מה הפסקה שייך בו ועוד ראיה מההיא עובדא דתענית (דף כח: ושם) מעובדא דרב דאמר סבר לאפסוקינהו דמשמע דמברכי דאי לא מברכי היה לו לידע שהוא מנהג אבותיהם וסתמא לא באמצע הלל איקלע מדקאמר רב איקלע לבבל ולא קאמר איקלע לבי כנישתא וכי תימא אכתי מכיון דמברכי לקרות היה לו לידע דמדלגי ואמאי סבר לאפסוקינהו הא לאו מילתא היא שאפילו כשגומרים את ההלל יכול לברך לקרות את ההלל כמו שמברכין לקרות מגילה ומה שנוהגין עכשיו לברך אהלל לגמור כשגומרין ומברכין לקרות כשמדלגין לסימן בעלמא נוהגין כן ובין בזה ובין בזה יכולין לברך לקרות ולגמור וא"ת הא דנקט י"ח יום שיחיד גומר בהן את ההלל אמאי נקט יחיד דמשמע אבל צבור גומרין אותה אפי' בשאר ימות השנה והא עובדא דרב בצבור הוה ואפ"ה מדלגי ושמא לרבותא נקט יחיד דאפי' יחיד בפני עצמו גומרו ועוד י"ל דאפי' צבור שאין שם כל ישראל יחיד קרי להו משום דאמרינן בערבי פסחים (דף קיז.) נביאים אמרוהו ותיקנו להם לישראל שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק על כל צרה וצרה שלא תבא עליהן וכשנגאלין אומרין אותו על גאולתן ולכך נקט יחיד דכי ליכא כל ישראל אין גומרין אותו אלא בהנך ימים אבל לגאולת כל ישראל אומרים אותו לעולם והא דתניא התם בתענית יחיד לא יתחיל ואם התחיל גומר כי ליכא כל ישראל קרי ליה יחיד אפי' צבור אם נגאלו מן הצרה והתחילו היו גומרין אותו ור"ח פי' לא יתחיל בברכה: [ועי' תוס' ערכין יוד. ד"ה י"ח ימים ותוס' ברכות יד. ד"ה ימים ותוס' תענית כח: ד"ה אמר]: **ואינה** ניטלת אלא בפני עצמה. לא שיאסור ליטול הערבה עם הלולב דלא איירי אלא באגידי בהדי הדדי: **שלשה** בדי עלין לחין. שלשה (א)בדין יוצאין מקלח אחד: וכי

עין משפט נר מצוה

יד א מיי' פ"ז מהלכות לולב הלכה כ:
טו ב מיי' שם סמג עשין מד טוש"ע א"ח סי' תרפד סעיף ה:
טז ג ד מיי' שם טוש"ע שם סעיף ג וסעיף ו:
יז ה מיי' שם טוש"ע שם סעיף ד:
יח ו מיי' שם הלכה כב טוש"ע שם סעיף ב:
יט ז מיי' פ"א הלכות שמיטה הל' ט ופ"ו הלכה יא:
כ ח מיי' פ"א מהלכות שמיטה הלכה ז:
כא ט י מיי' פ"ל מהל' שבת הלכה יא סמג עשין ל טוש"ע א"ח סי' רמט סעיף א [רב אלפס כאן ובשבת פ"ב דף ח.]:

◆

מוסף רש"י

ג' בדי עלין לחין. ערבה שנשרו מקצת עליה ונשתיירו בה שלשה עלין לחין (ב"מ כד:). אפילו עלה אחד בבד אחד. כשרה (שם). אריך או לא אריך. מתוקן או אינו מתוקן (כתובות קנ:). מלסקל. להוציא אבנים מן הכרם (מו"ק ג.). אברויי אילנא אסור. דהוי משום רווחא (שם). סתומי פילי. שמסתם בקעים של אילן, שרי. דלאו כיה משום פסידא (שם).

◆

רבינו חננאל

כי אמר ר' יוחנן הלכה למשה מסיני ויסוד נביאים, כשהמקדש קיים ובגבולין. וכי אמר רב כהנא מדרבנן היא, אינה לא הלכה ולא יסוד נביאים, בזמן הזה. ומעשה דרב כהנא בהדי ר' יוחנן שפירק לו כל קושיא שהיה לו, מפורש בהגוזל. (רא[ו]אסקה, והיינו דאמר ר' יוחנן דלכון אמרו(י) דילהון היא. והא דאמרן [ר]לחזקיה בן ר' חייא משיב ואמר לו דלכון אמ', מפורש בגטין פ' המגרש (א)ואמר לה הרי את מותרת לכל אדם אלא לפלוני. וגרסינן בתעניות פרק אחרון, כל היכא דאמרינן הלכה, דרשינן לה בפירקא, מנהג, מדרש לא דרשינן ליה, אורויי מורינן ליה. ואסיקנא ערבה אינה ניטלת אלא בפני עצמה. וצריכה שיעור, ושיעורא שלשה בדי עלין כרב נחמן, אבל דרב ששת דאמר עלה אחד בבד אחד לא [צ"ל: בדלאו] איפשר(ב). וצריכה חיבוט. ואינה צריכה ברכה, כרב דקסבר מנהג נביאים היא, כר' יהושע בן לוי. אמ' ר' אבין מעשה בההוא דאתא לקמיה דר' אלעזר בר' צדוק, ואמר ליה קירייתא אית (להון) [לי], בני כפרים, כרמייא אית

א) צ"ל בפ' המגרש את אשתו ואמר לה הרי את מותרת לכל אדם [ד' פ"ד ע"ב].

ב) הדבר צ"ע דלפי המסקנא דרב ששת עלה אחד בבד אחד קאמר כוודאי אפשר וכן פסקו הפוסקים ומצוה ליישב.

מסורת הש"ס

א) ר"ה מ"ג, ב) [ב"מ כב. ע"ש לי"ע], ג) מו"ק ג., ד) שם. ע"ז נ:, ה) [צ"ל יהודה כן משמע לקמן בתוס' ד"ה וכי לייבגן], ו) [ויקרא כג], ז) [ועי' תוס' יומא לו: סד"ה אמר אביי], ח) ני' מהר"מ עלין יולאין.

◆

תורה אור השלם

ו. וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ וְיִתְרָם תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזֵיתֶךָ: שמות כג יא

◆

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה כאן וכו' ואינו אלא מנהג בעלמא כדאיתא בפ"ק דביצה הזהרו במנהג אבותיכם בידיכם ומיהו אין מזה ראיה וכו' כדמוכח בפ"ק דביצה ועוד מדקדק ר"ת כצ"ל:

◆

גליון הש"ס

רש"י ד"ה וחד אברויי וכו' כמו וברא. אלו ב' פירושים הם ג"כ ברש"י חולין דף מב ע"ב ד"ה אין מוסיפין: תוס' ד"ה כאן במקדש וכו' וב' ימים טובים של גליות אין בהן וצונו. יקשה לי דמ"מ יקשה מברכת על אכילת מצה ועל אכילת מרור בליל ב' דפסח ואולי יש לחלק בין נוסח ברכה בלשון לעשות כן ובין נוסח בלשון על אח"ז מצאתי שהקשה כן הרב"ן עיין בט"ז א"ח סי' ת' ס"ק ו':

◆

רבינו חננאל (המשך)

לי. זיתייא אית לי. וכך אמ' לו זו הקריה כולה לי היא, ובאין בני קריה בשביעית מקשקשין בכרמים לתקנם, והן עניים, ואין להם הנאה, (ומישמשין) [וממשמשין] בזיתים ונוטלין ואוכלין. ונמצאין מקשקשין בכרמים מפני הזיתים שנוטלין, אריך אי לא, פי' כשר לי ליהנות מאותן (הכרמים) [הזיתים] שנתקשקשו בשביעית. כשר. זה פי' אריך. כדכתיב ערות מלכא לא אריך לנא למיחזי. פי' אברויי אילני אסיר, מניחין זבל תחת אילנות להבריותם, מזבלין [האילנות] שהיא בריה להן, כלומר מאכל, כדכתיב להברות את דוד. לסתומי פילי, פי' פילי פילחי, כדכתיב כמו פלח ובוקע בארץ. ואסיקנא אברויי אילני שהוא זיבול אסור, לסתומי פילי שרי. לא יהלך אדם בערבי שבתות יותר מג' פרסאות כו' ועד אפי' לביתו. פי' מפני שהוא צריך לעשות כלום דבר לעינוג שבת. מתני' לולב כיצד יום טוב הראשון שחל להיות בשבת כל העם מוליכין את לולביהן בהר הבית כו' עד התקינו שיהא כל אחד נוטלו בביתו.